

ของครู ของกายาก จากบนยอดถอย

พิพัฒน์ กระจ่างจันทร์

ความแตกต่างของทรัพยากรเป็นตัวแปรสำคัญที่นำไปสู่ปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มคนในต่างภูมิภาค บนเทือกเขาดนงชัยในแถบจังหวัดตาก ใกล้กับชายแดนไทย-เมียนมาร์ พบพิธีกรรมการฝังศพโบราณรูปแบบหนึ่งบนยอดเขา ซึ่งนักโบราณคดีเรียกว่า ‘เนินดินฝังศพรูปวงกลม’ (Ring-ditch) (รัศมี ชูทรงเดช, 2547; ศรีศักร วัลลิโกดม, 2529; Grave, 1995) ส่วนชาวบ้านในพื้นที่เรียกว่า ‘วงตีโก้’ บ้างก็เรียก ‘หลุมฝังศพลัวะ’ หรือ ‘เออซันง’ ซึ่งชื่อหลังเป็นคำเรียกภาษากะเหรี่ยงในท้องถิ่น

เนินดินฝังศพรูปวงกลมที่กล่าวถึงนี้ มีลักษณะเป็นเนินดินรูปวงกลม ด้านบนค่อนข้างแบน ตรงกลางเนินมีศพฝังอยู่ข้างใต้ ฝังร่วมกับสิ่งของอุทิศหลายประเภท ส่วนมากเป็นภาชนะดินเผาประเภทจานชามกระเบื้องจากแหล่งเตาเผาสุโขทัย ล้านนา พม่า เวียดนาม และจีน ซึ่งกำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ 19-22 (Pitiphat, 1992; Wong-on et al., 2012) วัตถุฝังร่วมที่มาจากแหล่งผลิตที่หลากหลายนี้ สะท้อนให้เห็นถึงเครือข่ายการติดต่อแลกเปลี่ยน ระหว่างกลุ่มคนบนพื้นที่สูงกับผู้คนจากภูมิภาคอื่นที่อยู่ห่างไกล ซึ่งบริเวณที่พบหลักฐานประเพณีการฝังศพบนเนินวงกลมนี้ เรียกได้ว่าเป็นพื้นที่ชายขอบ เพราะอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางของรัฐขนาดใหญ่ ที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบลุ่ม โดยเฉพาะอยุธยา สุโขทัย และล้านนา ซึ่งอำนาจทางการเมืองการปกครองของรัฐเหล่านั้นก็แผ่

บางไปตามระยะทาง ในขณะที่หลักฐานทางโบราณคดีก็สะท้อนถึง ความหลากหลายของวัฒนธรรมความเชื่อและประเพณีปฏิบัติ ของคนโบราณบนพื้นที่สูง หลักฐานดังกล่าวคือ การฝังศพหลายรูปแบบด้วยกัน ทั้งแบบการฝังศพครั้งที่หนึ่ง¹ และการฝังศพครั้งที่สอง² ซึ่งพบในบริเวณเดียวกัน และที่สำคัญคือในแหล่งโบราณคดีบางแห่งพบซากเจดีย์ใกล้ ๆ กับเนินดินฝังศพรูปวงกลมอีกด้วย

น่าเสียดายที่แหล่งโบราณคดีที่เป็นเนินดินฝังศพบนเทือกเขาดนงชัยนั้น ยังไม่เคยมีการสำรวจขุดค้นอย่างเป็นระบบตามหลักวิชาการเลย โบราณวัตถุที่จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ ทั้งของภาครัฐและเอกชน ส่วนมากมาจากการลักลอบขุด แต่ก็มิมีวัตถุบางส่วนที่ได้มาจากการขุดกู้แหล่งโบราณคดี ในแถบจังหวัดตากและเชียงใหม่ เมื่อราว 30 กว่าปีที่แล้ว การลักลอบขุดหาของเก่า สร้างความเสียหายอย่างหนักต่อแหล่งโบราณคดี จนไม่อาจคาดเดาได้ว่า ปัจจุบันจะยังมีแหล่งโบราณคดีบนเทือกเขาที่ยังไม่ถูกรบกวนอยู่บ้างหรือไม่ ปัญหาที่ตามมาในทางโบราณคดีคือ เมื่อไม่ทราบบริบท (context) ของหลุมฝังศพ ว่าพบในตำแหน่งใด และมีลักษณะการจัดวางศพและวัตถุฝังร่วมอย่างไร จำนวนวัตถุในแต่ละหลุมมีมากน้อยเพียงใด หรือรูปแบบของเนินดินเป็นอย่างไร เหล่านี้คือองค์ประกอบของหลักฐาน ที่จะป็นข้อมูลนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจ เรื่องความสัมพันธ์ของคนกับวัตถุในเชิงพฤติกรรม ที่จะสะท้อนสภาพเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มคนในวัฒนธรรมนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม ในสภาพการณ์ที่เป็นจริง นักโบราณคดีคงไม่อาจ

¹ คือประเพณีการฝังศพแบบฝังทั้งร่าง โดยที่ไม่ขุดขึ้นมาทำพิธีกรรมใด ๆ อีกในภายหลัง ในทางโบราณคดีการเรียก ‘การฝังศพครั้งที่หนึ่ง’ (primary burial) ก็เพื่อเป็นการนิยามให้แตกต่างไปจาก การฝังศพที่มีการจัดการ (ประกอบพิธีกรรม) กับศพหรือโครงกระดูกมากกว่า 1 ครั้ง

² คือประเพณีการฝังศพที่มีการจัดการกับศพ/โครงกระดูก มากกว่า 1 ครั้ง เช่น หลังจากการเสียชีวิต ศพถูกฝังทั้งร่าง ต่อมามีการนำโครงกระดูกมาทำพิธีกรรมแล้วฝังลงไปในอีกครั้ง ในบริบททางโบราณคดี การฝังศพครั้งที่สอง (secondary burial) บางครั้งพบกระดูกมนุษย์อยู่ในสภาพที่ถูกเผา บางครั้งพบเป็นเจ้ากระดูกบรรจุอยู่ในภาชนะดินเผา เป็นต้น

คาดหวังหลักฐานที่มีบริบทได้เสมอไป และคงไม่อาจมองข้ามหลักฐานโบราณคดีที่ไม่มีบริบทไปได้

บทความนี้มีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการด้วยกัน ประการแรก เพื่อวิเคราะห์นัยทางสังคมและเศรษฐกิจ จากแหล่งเนินดินฝังศพรูปวงกลมในเขตชายแดนไทย-เมียนมาร์ โดยอาศัยแนวคิดเรื่องการวิเคราะห์บทบาทของ 'prestige goods' หรือแปลเป็นไทยว่า 'ของมีค่าหายาก' แต่ในที่นี้จะขอใช้คำว่า 'ของหรู ของหายาก' ในที่นี้จะขอใช้คำว่า 'ของหรู ของหายาก' เพราะหน้าที่ของ prestige goods นั้นคือของที่มีหน้าที่โดยนัยคือการประดับเกียรติยศ สิ่งของเหล่านั้นมักเป็นของหายากหรือมาจากต่างถิ่น เช่น ของหรูของหายากที่จะกล่าวถึงในที่นี้ เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในกลุ่มที่อยู่บนพื้นที่ภูเขาสูงกับกลุ่มบนพื้นราบ วัตถุประสงค์ประการที่สองคือ เพื่อทำความเข้าใจวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่มีประเพณีการฝังศพในเนินดินรูปวงกลม โดยที่บทความนี้ได้พยายามคลี่คลายคำถามที่ว่า เจ้าของวัฒนธรรมนี้คือใคร

เนินดินฝังศพรูปวงกลมบนยอดถอย

มีปริศนามากมายเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีเนินดินฝังศพรูปวงกลม เนื่องจากยังไม่เคยมีการสำรวจขุดค้นทางโบราณคดีอย่างจริงจัง ซึ่งอาจจะด้วย

ข้อจำกัดในการเข้าถึงพื้นที่ ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูง จึงทำให้การเดินทางทำได้ยากลำบาก หรืออาจมองอีกแง่หนึ่งได้ว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยยังคงให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ของคนบนพื้นราบเป็นหลัก จึงทำให้ขาดการวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวม และก่อนที่จะไปถึงการวิเคราะห์ในระดับภูมิภาค ยังมีคำถามมากมายที่เกี่ยวกับข้อมูลในระดับท้องถิ่นที่ยังรอคำตอบ เช่น กลุ่มวัฒนธรรมนี้ครอบคลุมพื้นที่ใดบ้าง มีความหลากหลายของรูปแบบการฝังศพบนยอดเขาอย่างไร ประเภทของวัตถุที่พบในหลุมฝังศพมีความแตกต่างกันอย่างไร หรือแหล่งที่อยู่อาศัยของกลุ่มวัฒนธรรมนี้คือบริเวณใด

แม้ว่าแหล่งฝังศพบนพื้นที่สูงนี้จะไม่เคยมีการศึกษาอย่างเป็นระบบ แต่ก็ยังพอมองงานบุกเบิกที่ได้ทำการบันทึกและศึกษารูปแบบของการฝังศพในวัฒนธรรมนี้คืองานของสุมิตร ปิติพัฒน์ (Pitiphat, 1992) *Ceramics from the Thai-Burma Border* ซึ่งได้ให้ข้อมูลว่ารูปแบบการฝังศพบนยอดเขาในเขตอำเภออมก๋อยมีอยู่ 3 รูปแบบหลัก ๆ ด้วยกันคือ

รูปแบบ 1

เป็นเนินดินเดี่ยวที่มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางตั้งแต่ 7 เมตร ไปจนถึงขนาด 30 เมตร เนินดินรูปวงกลมมีการทำขอบเขตโดยการขุดคูน้ำรอบเนิน ด้านบนของเนินดินมีลักษณะแบนราบ ที่ตรงกึ่งกลางเนินพบไหบรรจุกระดูกฝังอยู่ข้างใต้ ซึ่งมีสิ่งของหลายรายการฝังรวมอยู่ด้วย

รูปแบบ 2

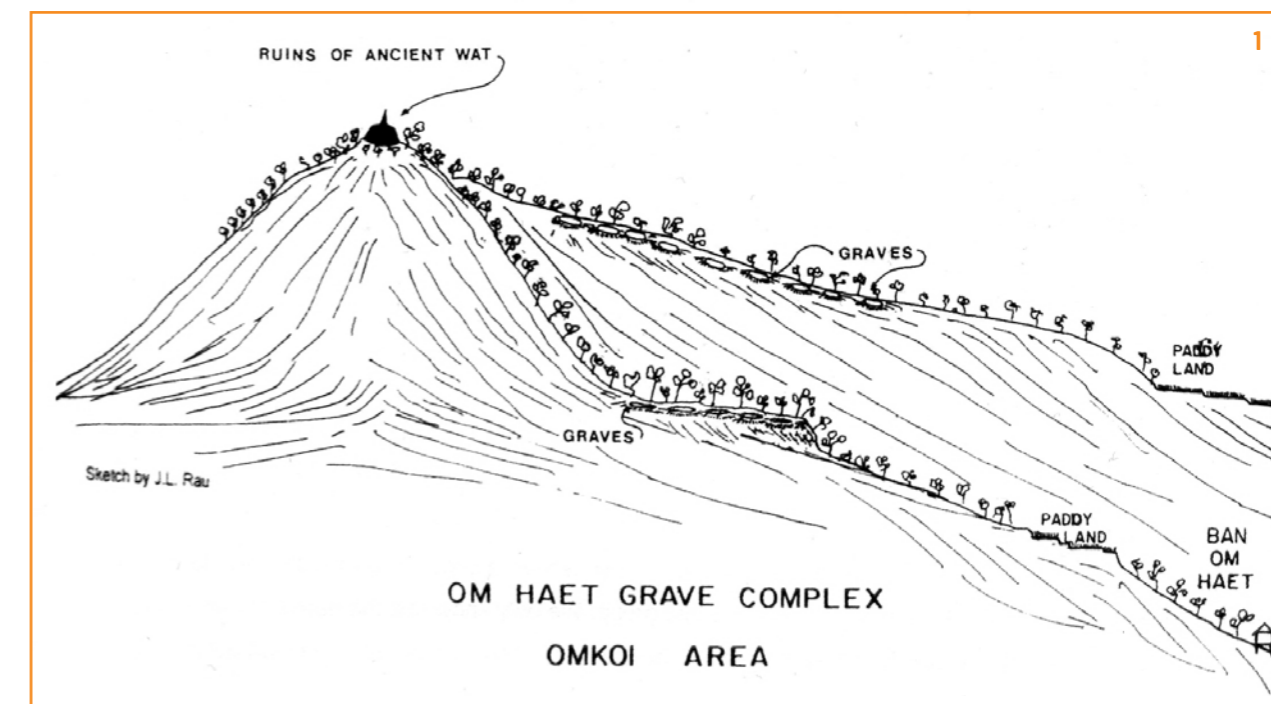
เนินดินฝังศพรูปวงกลมแบบเป็นกลุ่ม บนยอดเขาสูงสุดจะพบเนินดินฝังศพรูปวงกลมขนาดใหญ่ ไล่ระดับลงมาตามสันเขาจะพบเนินดินฝังศพรูปวงกลมขนาดเล็กหลายวง กึ่งกลางเนินแต่ละเนินมีการฝังศพพร้อมกับเครื่องเช่น หรือฝังไหบรรจุกระดูกและโบราณวัตถุอื่น ๆ อยู่ร่วมกัน

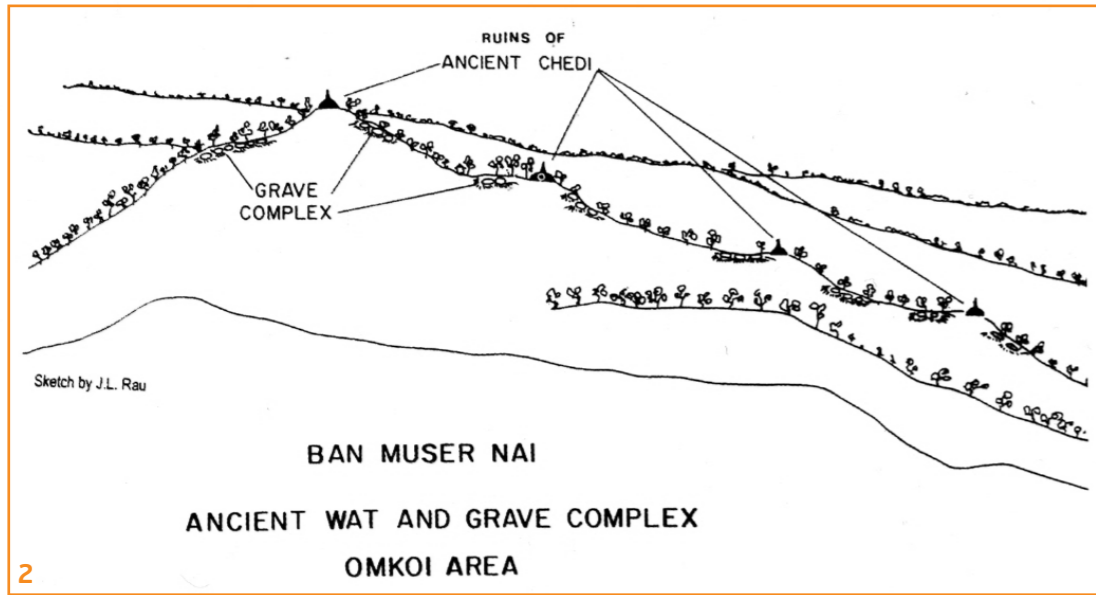
รูปแบบ 3

เป็นเหมือนกับเนินดินฝังศพรูปวงกลมแบบที่สอง เพียงแต่มีการปักหินที่เนินดินเพื่อเป็นสัญลักษณ์

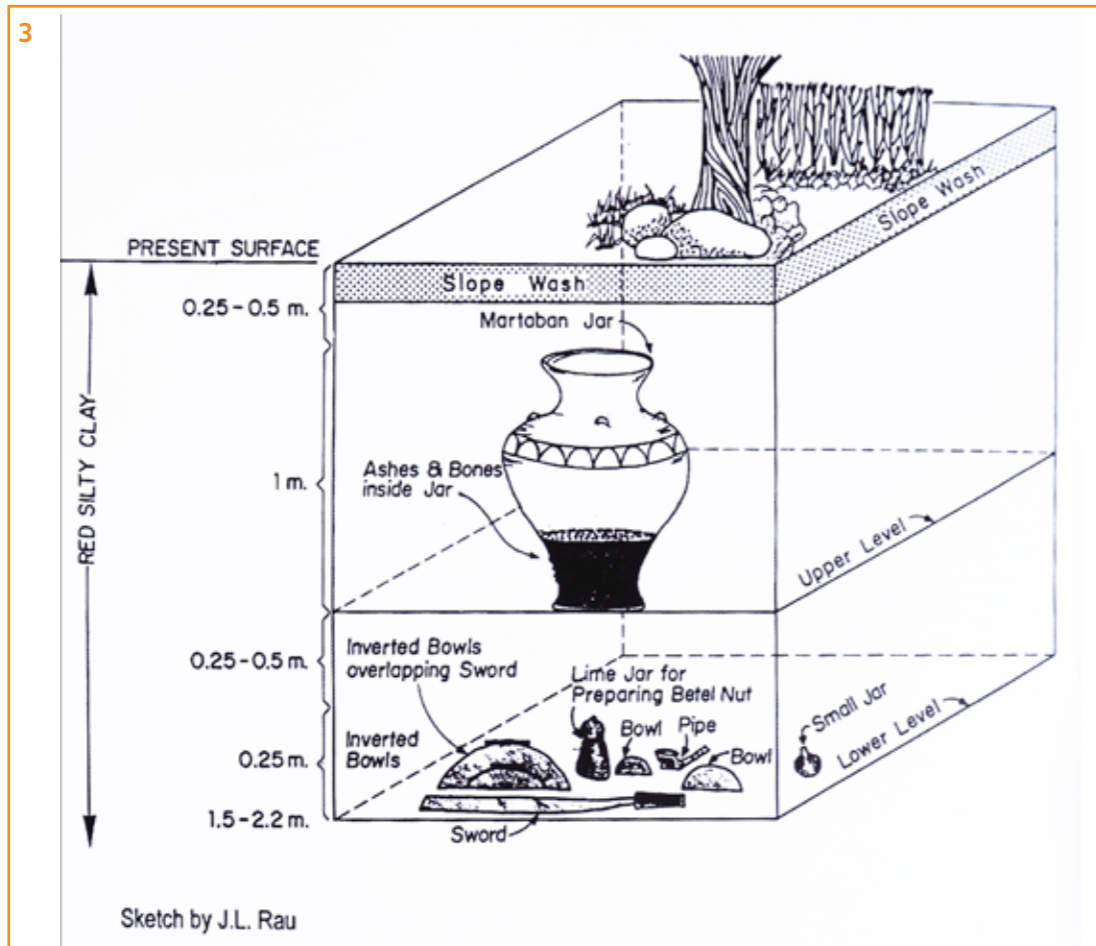
สุมิตร ยังได้ให้ข้อสังเกตด้วยว่ารูปแบบการฝังศพที่แตกต่างกันนี้สะท้อนว่า เป็นหลุมฝังศพของคนที่แตกต่างกัน วัฒนธรรมกัน หรือกระทั่งเป็นคนละชนเผ่ากัน หรือความแตกต่างของรูปแบบการฝังศพ มาจากสาเหตุของการตายที่แตกต่างกันก็เป็นได้

ภาพที่ 1 ภาพถ่ายเส้นแสดงตำแหน่งซากเจดีย์บนยอดถอย และบริเวณที่พบเนินดินฝังศพรูปวงกลม ที่บ้านอมฮิต อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ (Pitiphat, 1992:13)

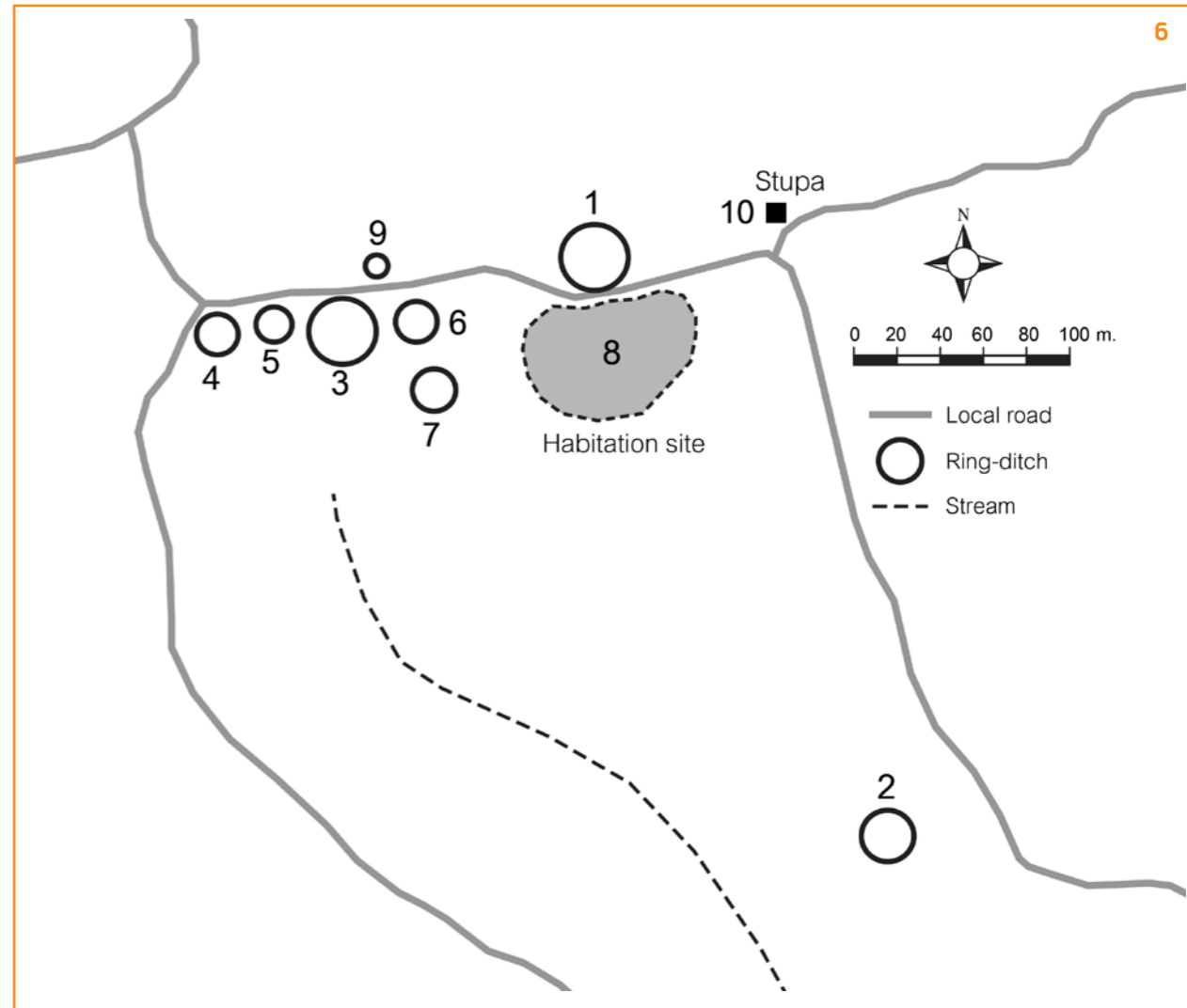

ภาพที่ 2 ภาพลายเส้นแสดงสภาพที่ตั้งของแหล่งเนินดินฝังศพรูปวงกลม ที่บ้านมุเซอ อำเภอมวกอย จังหวัดเชียงใหม่ (Pitiphat, 1992: 13)
ภาพที่ 3 ภาพลายเส้นแสดงการสันนิษฐานระดับชั้นดินภายในเนินฝังศพรูปวงกลม ที่ชาวบ้านจุดพบโบราณวัตถุ ได้แก่ ไหโล่กระดูก พร้อมสิ่งของ
ลึกลับหลายรายการ (Pitiphat, 1992:14)

ภาพที่ 4 เครื่องปั้นดินเผาทรงแจกัน ผลิตจาก
แหล่งเตาศรีสนาลัย (เกาะน้อย) อายุราวพุทธ
ศตวรรษที่ 19-20 เป็นภาชนะบรรจุกระดูก
ที่พบจากเนินดินฝังศพรูปวงกลม ปัจจุบันอยู่
ในครอบครองของเอกชน ที่อำเภออมก๋อย
จังหวัดเชียงใหม่ (กำหนดอายุโดยนายอรลธิธิ
สุขข่า, 2558)
ภาพที่ 5 ชามลายครามราชวงศ์หมีง จากแหล่ง
เตาจิงเต๋อเจิน มณฑลเจียงซี ราวพุทธศตวรรษ
ที่ 21 พบจากเนินดินฝังศพรูปวงกลม ปัจจุบัน
อยู่ในครอบครองของเอกชน ที่อำเภออมก๋อย
จังหวัดเชียงใหม่ (กำหนดอายุโดยนาย
อรลธิธิ สุขข่า, 2558)
ภาพที่ 6 แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งเนินดินฝัง
ศพรูปวงกลม ที่สำรวจพบในสันตอยห้วยขนาน
อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

งานศึกษาของสุมิตรมีภาพหลายเส้นแสดงลักษณะภายในหลุมฝังศพ ที่มาจากคำบอกเล่าของคนในท้องถิ่น ว่าตรงกึ่งกลางของเนินฝังศพ พบไหขนาดใหญ่บรรจุเผ้ากระดูกไว้ข้างใน รอบ ๆ ไหกระดูกพบวัตถุฝังร่วมหลายประเภท ได้แก่ มีดดาบ เต้าปูนสำริด กล้องยาสูบดินเผา ภาชนะดินเผาทั้งเคลือบและไม่เคลือบ ลูกปัดที่ทำจากแก้วและหินกึ่งรัตนชาติ เป็นต้น ลักษณะเช่นนี้นับเป็นการฝังศพ

ครั้งที่สอง (secondary burial) อย่างไรก็ดี จากงานศึกษาของสุมิตร และจากข้อมูลบอกเล่าจากชาวบ้านที่ผู้เขียนได้สัมภาษณ์ต่างบอกตรงกันว่า ในบางหลุมฝังศพพบโครงกระดูกของมนุษย์ทั้งโครงด้วย แสดงว่ามีพิธีกรรมการฝังศพครั้งที่หนึ่ง (primary burial) ขนานไปกับการฝังศพครั้งที่สอง หรืออาจเป็นไปได้อีกทางหนึ่งคือ หลักฐานการฝังศพครั้งที่หนึ่งอาจเก่าแก่กว่าการฝังครั้งที่สองก็ได้ เพราะการเผาศพแล้วเอากระดูกใส่ไหแล้วฝังนั้น อาจมาจากประเพณีการปลงศพที่ได้รับอิทธิพลศาสนาพุทธเข้ามาแล้วก็ได้

ภาพที่ 7 ภาพถ่ายบริเวณที่พบหลักฐานโบราณคดี มุมภาพถ่ายจากเนินดินฝังศพรูปวงกลมหมายเลข 3 ส่วนเนินเขาสูงที่อยู่ไกลคือ บริเวณที่พบหลักฐานการอยู่อาศัย

เพื่อทำความเข้าใจเรื่องรูปแบบ การกระจายตัว และตำแหน่งที่ตั้งของเนินดินฝังศพรูปวงกลม ผู้เขียนจึงได้ทำการสำรวจพื้นที่ในเขตอำเภอมวกก่อ จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2558 โดยได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายบริการวิชาการแก่สังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย

ธรรมศาสตร์ โดยทำการสำรวจพื้นที่ 'สันดอยห้วยขนาน' ตั้งอยู่ในเขตบ้านห้วยแข้ง ตำบลยางเปียง โดยการสืบข้อมูลเรื่องตำแหน่งที่ตั้งของแหล่งโบราณคดีจากผู้ที่เคยเกี่ยวข้องกับการลักลอบขุดหาของโบราณและผู้ที่มีอิทธิพลในท้องถิ่น ดังนั้นในที่นี้จึงขอสงวนนามของผู้ให้ข้อมูล

ภาพที่ 8 ชั้นส่วนภาชนะดินเผาที่พบจากการสำรวจ

ภาพที่ 9 ชาวบ้านที่ร่วมสำรวจกำลังยืนอยู่บนเนินดินฝังศพรูปวงกลมหมายเลข 2

พื้นที่สันดอยห้วยขนานอยู่ห่างจากตัวอำเภอมวกก่อประมาณ 20 กิโลเมตร ต้องใช้รถขับเคลื่อนสี่ล้อในการเดินทางไต่ระดับภูเขาสูงขึ้นไป ผ่านหมู่บ้านของชาวกระเหรี่ยง ซึ่งทุรกันดารและยากลำบากต่อการเข้าถึง จากการสำรวจครั้งนั้นทำให้พบแหล่งโบราณคดีหลายแห่ง ซึ่งแบ่งเป็น 3 ประเภทคือ เนินดินฝังศพรูปวงกลม ซึ่งตั้งอยู่บนสันเขา พื้นที่ฝังศพแบบไม่มี

เนินดินรูปวงกลมซึ่งพบตามเชิงเขาและพื้นที่อยู่อาศัยทั้งหมดนี้ครอบคลุมบริเวณพื้นที่กว้างมาก เป็นพื้นที่แหล่งโบราณคดีที่มีความซับซ้อนมาก แต่น่าเสียดายที่พื้นที่ทั้งหมด โดยเฉพาะแหล่งฝังศพได้เคยถูกลักลอบขุดค้นไปเมื่อหลายปีก่อน แต่ถึงกระนั้น ข้อมูลจากคำบอกเล่าของผู้เคยลักลอบขุดหาของโบราณ ยังพอเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์อยู่บ้าง

การสำรวจครั้งนั้น พบเนินดินฝังศพรูปวงกลม 8 วง โบราณสถาน 1 แห่ง และพื้นที่อยู่อาศัย 1 แห่ง สำหรับเนินดินฝังศพรูปวงกลมสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ขนาดหลักคือ ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางน้อยกว่า 10 เมตร พบจำนวน 1 วง (หมายเลข 9) ขนาด 15-20 เมตร พบจำนวน 4 วง (หมายเลข 4, 5, 6, 7) และขนาดใหญ่กว่า 20 เมตร พบจำนวน 3 วง (หมายเลข 1, 2, 3) และมีอยู่วงหนึ่งใหญ่ประมาณ 30 เมตร (ภาพที่ 6)

วัตถุที่พบในหลุมฝังศพ จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านได้ข้อมูลว่า บริเวณเนินดินฝังศพรูปวงกลมหมายเลข 2 พบของฝังร่วมมากที่สุด เมื่อขุดที่กึ่งกลางเนินดินพบไหบรรจุเผ้ากระดูก ดาบ ภาชนะดินเผาทั้งแบบเคลือบและไม่เคลือบ กล้องยาสูบดินเผา ลูกปัด กล้องยาสูบ และวัตถุประเภทอื่นอีก ที่ผู้ให้ข้อมูลจำไม่ได้ แต่วัตถุทั้งหมดพบบริเวณกลางเนินเท่านั้น เนินดินฝังศพนี้ตั้งอยู่บริเวณที่สามารถมองเห็นทัศนียภาพระยะไกลได้โดยรอบ ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่า การเลือกตำแหน่งที่ฝังศพลักษณะนี้ เป็นความจงใจ หรือมาจากวัฒนธรรมและความเชื่อบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับทิศหรือภูมิประเทศบางอย่าง

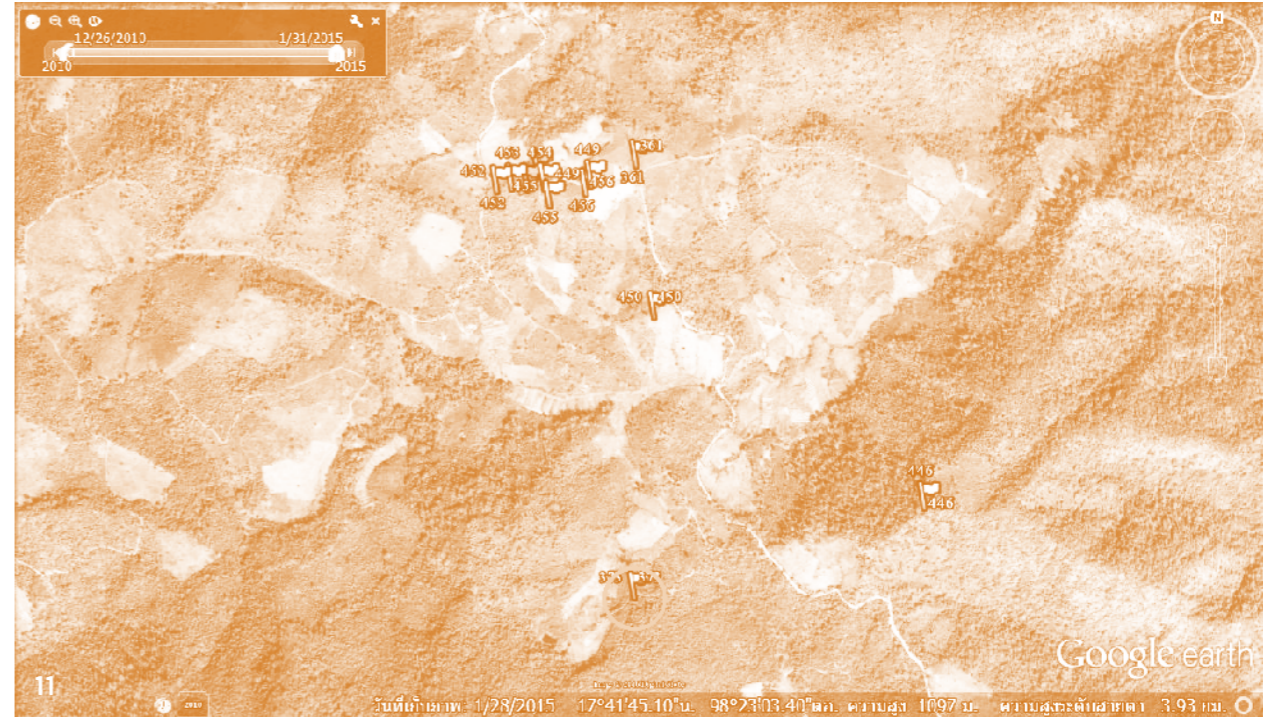
เนินดินฝังศพที่สำรวจพบนี้ ชาวบ้านเล่าว่าเนินขนาดเล็กพบโบราณวัตถุจำนวนน้อย เช่น ภาชนะดินเผาประเภทเครื่องถ้วย บางเนินพบไหใส่กระดูก บางเนินพบโครงกระดูก ลูกปัด กล้องยาสูบ เป็นต้น เนินดินหมายเลข 3-9 พบว่าตั้งอยู่ในแนว

สันเขา ซึ่งทางทิศใต้ของเนินสามารถมองเห็นทิวทัศน์ได้ไกล ในขณะที่เนินดินหมายเลข 1 และ 9 เห็นได้ไม่ไกลนักเพราะมีภูเขาสูงที่อยู่ห่างออกไปบังอยู่

ข้อมูลข้างต้นเป็นคำบอกเล่าจากผู้ที่เคยลักลอบขุดหาของเก่า ซึ่งมีความทรงจำเกี่ยวกับเนินดินหมายเลข 2 ได้ชัดเจนมาก เพราะพบวัตถุจำนวนมากที่สุด แต่ข้อมูลบอกเล่าอื่น ๆ ค่อนข้างเลือนราง อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลบอกเล่าก็พอจะสันนิษฐานได้ว่า ขนาดและที่ตั้งของเนินดินฝังศพรูปวงกลมนี้น่าจะเป็นสิ่งที่ยังบอกถึงสถานภาพทางสังคมของผู้ตายได้ เพราะเนินดินฝังศพรูปวงกลมหมายเลข 2 มีขนาดใหญ่ พบสิ่งของอุทิศจำนวนมากที่สุด และอยู่ในมีตำแหน่งที่สามารถมองเห็นทัศนียภาพโดยรอบได้ดีที่สุด ขณะที่เนินดินอื่น ๆ ตั้งอยู่ใกล้ ๆ กันและอยู่บริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่อยู่อาศัย

ภาพที่ 10 กลุ่มเศษอิฐพบอยู่ใกล้กับเนินดินฝังศพรูปวงกลม สันนิษฐานว่าเป็นซากเจดีย์โบราณ

ภาพที่ 11 แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งของแหล่งฝังศพเชิงเขา แหล่งโบราณคดีสันเขาห้วยขนาน อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ (ดัดแปลงจาก GoogleEarth)

ภาพที่ 12 เครื่องถ้วยเงินสมัยราชวงศ์หมิง จากแหล่งเตา-firedเงิน มณฑลเจียงซี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 พบจากการสำรวจ

บริเวณที่สันนิษฐานว่าเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยนั้น อยู่ติดกับเนินดินหมายเลข 1 ลักษณะเป็นเนินเขาที่มีพื้นที่ค่อนข้างกว้างและไม่ลาดชันมาก บนพื้นผิวดินพบเศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน เศษเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง เศษภาชนะจากแหล่งเตาเกาะน้อย เศษภาชนะเคลือบสีเขียวคล้ายกับภาชนะจากแหล่งเตาศรีสขาลาย และเศษภาชนะเคลือบสีน้ำตาลไม่ทราบแหล่งผลิต ซึ่งวัตถุที่พบเหล่านั้นมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-22

นอกจากนี้แล้ว ตามคำบอกเล่าของชาวบ้านยังมีพื้นที่อีกบริเวณหนึ่ง อยู่ห่างไปทางทิศใต้ประมาณ 1 กิโลเมตร (วงกลมในภาพที่ 11) พบพื้นที่ฝังศพที่ไม่มีรูปแบบเป็นเนินดินฝังศพรูปวงกลม แต่เป็นพื้นที่เชิงเขาใกล้กับลำห้วย ชาวบ้านเล่าว่าขุดพบหลุมศพอยู่ติด ๆ กัน ซึ่งเป็นไปได้ว่าเป็นที่ฝังศพที่ใช้ติดต่อกันมาระยะเวลาหนึ่ง และมีการฝังซ้ำที่เดิม ๆ จึงพบหลุมศพซ้อนทับกันบ้าง วัตถุที่พบเป็นเครื่องถ้วย รวมทั้งภาชนะที่ชาวบ้านเรียกว่า 'ขามข้าวหมา'³ (สัมภาษณ์ นาย นุ ภิรมย์, 2558) และเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาศิวทัยที่มีคุณภาพไม่ดันทัก ชาวบ้านยืนยันว่าของที่พบมีคุณลักษณะที่คล้ายกันกับที่พบจากเนินดินฝังศพรูปวงกลม ถ้าหากว่าหลุมฝังศพนี้เป็นคนกลุ่มเดียวกันกับที่ทำเนินดินฝังศพรูปวงกลม แสดงว่าในสังคมนี้มีการแบ่ง

สถานภาพทางสังคมอย่างชัดเจนคือ ระหว่างกลุ่มคนที่เป็นหัวหน้าหรือมีสถานภาพพิเศษ กับกลุ่มคนที่เป็นชาวบ้านทั่วไป

น่าสังเกตด้วยว่าในตำแหน่งสูงสุดของยอดเขาไปทางทิศตะวันออก พบโบราณสถานร้างอยู่แห่งหนึ่ง ก่อด้วยอิฐดินเผา มีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยม สันนิษฐานว่าเป็นซากเจดีย์ ใกล้กันกับโบราณสถานพบเศษเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง จากแหล่งเตาจึงเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 (กำหนดอายุโดยอรรถสิทธิ์ สุขขำ, 2558) จากการค้นพบซากเจดีย์ที่อยู่เหนือกลุ่มของเนินดินฝังศพรูปวงกลมนี้ย่อมบ่งบอกให้เห็นว่านอกจากวัตถุที่เป็นของหูกของหายากจากรัฐในพื้นที่ราบแล้ว ในกระบวนการแลกเปลี่ยนนี้ยังมีการรับพุทธศาสนาเข้ามาพร้อมกันด้วย ซึ่งนับเป็นประเด็นที่สำคัญ เพราะสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานกันของความเชื่อระหว่างความเชื่อเรื่องผีกับพุทธศาสนา อย่างไรก็ดี ถ้าพิจารณาข้อมูลที่สุมิตร (Pitiphat, 1992) และเกรฟ (Grave, 1995) ได้สำรวจ จะพบว่าแทบทุกแหล่ง เจดีย์จะถูกสร้างในพื้นที่ที่อยู่สูงกว่าหลุมฝังศพ ซึ่งอาจตีความได้ว่าชนกลุ่มนี้ได้ยกย่องให้ศาสนาพุทธมีลำดับศักดิ์เหนือกว่าศาสนาผี

³ เป็นคำเรียกในหมู่ผู้ค้าโบราณวัตถุ หมายถึงเครื่องถ้วยจากเตาสันกำแพงรูปแบบหนึ่ง เป็นจานก้นลึก ผิวเคลือบไม่มีลวดลาย แต่ก่อนไม่ค่อยเป็นที่นิยมในตลาดค้าของเก่า จึงมีราคาถูก ชื่อเรียกนี้น่าจะมาจากที่ผู้ค้าบางคนเคยเห็นจานโบราณประเภทนี้ถูกใช้เป็นภาชนะใส่อาหารให้สุนัข

ของหูกของหายากกับนัยทางสังคม

คำถามสำคัญในการศึกษาเนินดินฝังศพรูปวงกลมคือ เพราะเหตุใดจึงมีการค้นพบเครื่องถ้วยและของมีค่าต่าง ๆ ในหลุมฝังศพบนยอดดอย เรื่องนี้อาจพิจารณาเปรียบเทียบกับแนวคิดในงานศึกษาของของจินา บาร์นส์ (Barnes, 2006) ใน State Formation in Japan ว่า ในช่วงปลายสมัยวัฒนธรรมยายอย (Yayoi) ในช่วงต้นคริสตทศวรรษ ปรากฏหลักฐานในแถบกินไ (Kinai area) ที่มีพัฒนาการเป็นศูนย์กลางของชุมชน พร้อมกับพบหลักฐานประเภทของแปลกจากต่างถิ่น (exotic goods) ที่มาจากจีน ที่มีการวิเคราะห์ว่าของนำเข้ามาเหล่านั้น ถูกใช้ในการสร้างศูนย์กลางอำนาจ และสร้างความมั่นคงให้กับชนชั้นนำให้อยู่ในตำแหน่งทางสังคมที่สูงเด่นขึ้น และยังใช้ในการเชื่อมความสัมพันธ์กับพันธมิตรและกับคนในบังคับบัญชาด้วย และที่สำคัญบาร์นส์ยังได้วิเคราะห์อีกด้วยว่า การพบหลักฐานพวกของหูกของหายากในวัฒนธรรมยายอยที่มาจากจีนในพื้นที่ชายขอบของวัฒนธรรมนั้นเป็นเพราะว่า ศูนย์กลางอำนาจต้องการเชื่อมความสัมพันธ์กับผู้คนในพื้นที่ที่อยู่ห่างไกล เพราะในพื้นที่ดังกล่าวนั้น เป็นแหล่งทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ เช่น แร่โลหะ หินรัตนชาติ หรือสินค้ามีค่าอื่น ๆ และประเด็นในที่นี้คือ ของแปลกจากต่างถิ่นมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในระบบการแลกเปลี่ยน (exchange system) ที่มาจากการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิภาค และในขณะเดียวกัน การติดต่อแลกเปลี่ยนกับชุมชนภายนอก ที่มาพร้อมกับความนิยมสิ่งของจากต่างถิ่น ยังเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมภายในภูมิภาคให้มีซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

ตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีลักษณะคล้าย ๆ กันที่กล่าวในข้างต้นคือ ต่อจากวัฒนธรรมยายอยคือ สมัยวัฒนธรรมโกฟุน (Kofun) ที่ของหูกเป็นเครื่องแสดงความแตกต่างของชนชั้นทางสังคมได้อย่างชัดเจน ระหว่างชนชั้นนำกับสามัญชน พบหลักฐานจากการฝังศพ ที่ปริมาณของวัตถุฝังร่วมที่พบในหลุมฝังศพแต่ละหลุม อีกทั้งขนาดของหลุมฝังศพที่มีความต่างกัน ซึ่งบาร์นส์วิเคราะห์ว่า วัฒนธรรมโกฟุนเป็นสังคมแบบชนชั้น (class society) และปรากฏการณ์นี้ไม่ได้พบเฉพาะในเขตศูนย์กลางของวัฒนธรรมโกฟุนเท่านั้น แต่ยังพบในพื้นที่ชายขอบที่มีผู้นำท้องถิ่นด้วย แต่หลุมฝังศพในพื้นที่ชายขอบมีขนาดเล็กกว่าเมื่อเทียบกับที่พบในพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลาง (Barnes, 2006:162-77)

หลักฐานและการวิเคราะห์ในข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า วัฒนธรรมยายอยและโกฟุนเป็นกลุ่มวัฒนธรรมที่มีการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ระหว่างคนในพื้นที่ชายขอบกับกลุ่มที่เป็นศูนย์กลางอำนาจ ที่ของหูกของหายากจะเป็นตัวกลางสำคัญในระบบการแลกเปลี่ยนระหว่างภูมิภาค และที่สำคัญก็คือ สิ่งของเหล่านั้นยังเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดช่วงชั้นทางสังคม (social stratification) อีกด้วย

เมื่อพิจารณาของหูกของหายากหรือของแปลกจากต่างถิ่น ที่พบตามเนินดินฝังศพรูปวงกลมในแถบเทือกเขาถนนธงชัย ปีเตอร์ เกรฟ วิเคราะห์ว่า เป็นผลมาจากการขยายตัวทางการค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ที่ชุมชนบนพื้นที่สูงต้องการติดต่อแลกเปลี่ยนกับกลุ่มคนบนพื้นที่สูง เพราะสินค้าของป่าจากเขตพื้นที่สูงเป็นที่ต้องการอย่างมาก ในขณะเดียวกันกลุ่มคนบนพื้นที่สูงก็ต้องการความมั่งคั่งร่ำรวย และความมั่นคงในสถานภาพทาง

สังคมการเมืองด้วยเช่นกัน ดังนั้น เครื่องถ้วยชั้นดีที่ผลิตจากต่างภูมิภาค เช่น สุโขทัย ล้านนา และของที่นำเข้ามาจาก จีนและเวียดนาม จึงเป็นหลักฐานทาง โบราณคดีที่สำคัญในการศึกษาระบบ การแลกเปลี่ยน ซึ่งสินค้าคุณภาพดีจาก ท้องถิ่นหนึ่ง มักกลายเป็นของหรูของ หายากเมื่อถูกแลกเปลี่ยนไปยังต่างถิ่น (Grave, 1995) และข้อเสนอของเกรฟนี้ ก็เป็นไปในทำนองเดียวกับข้อเสนอของ ศรีศักร วัลลิโภดม (2529) ในบทความ เรื่อง ‘ลวะ ละว้า และกะเหรี่ยง: ของเผ่า ในที่สูงกับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ – การเมืองกับรัฐในที่ราบ’

กลุ่มคนบนพื้นที่สูงครอบครองทรัพยากร ใดๆ ที่เป็นที่ต้องการของรัฐบนพื้นที่ราบ จนต้องการที่จะติดต่อแลกเปลี่ยนด้วย เค้าที่ปรากฏเป็นหลักฐานก็คือ สินค้า ของป่าซึ่งประกอบไปด้วย ยางรัก ครั่ง ชะมดเข็ด เหล็ก หวาย สีเสียด สีข้อมผ้า (เช่น ไม้มะเกลือ ไม้ฝาง) ยางสน น้ำมันสน เขาสัตว์ เช่น กวางและเลียงผา เป็นต้น (วิชา ศิริ, 2550) สินค้าของป่า เหล่านี้ได้มาด้วย 2 วิธีก็คือ การค้าขาย แลกเปลี่ยนกันในตลาด หรือการเกณฑ์ มาในรูปของส่วย ซึ่งวิธีที่สองนี้เป็นข้อมูล จากหลักฐานจากจารึกแผ่นเงิน ที่เรียกว่า ‘ตราหلابเงิน’ เป็นแผ่นเงินบาง ๆ ยาวคล้ายใบลาน พบตามหมู่บ้านของ ชาวลวะหลายแห่งในจังหวัดเชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน ข้อความหลักในจารึก มักกล่าวถึงการละเว้นการเกณฑ์แรงงาน

แก่พวกลวะ แต่ให้ลวะส่งส่วยและทำหน้าที่ดูแลวัด เค้าที่พบในเอกสารหลักฐาน ธรรมเนียมนี้ น่าจะเริ่มต้น มาตั้งแต่สมัยพระนางวิสุททิเทวี (พ.ศ. 2101-2121) กษัตริย์แห่งเชียงใหม่ และปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงใน สมัยราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน ซึ่ง กฤษณา เจริญวงศ์ (2531: 18-20) เสนอว่า ลวะมีหน้าที่ส่งส่วยเป็นเงินและ ผลิตเหล็ก แทนการถูกเกณฑ์แรงงาน และการส่งส่วย ให้กับรัฐบนพื้นที่ราบ จะมีผู้ที่เป็นตัวแทนชาวลวะคือ ‘สะมัง’ เป็นผู้ที่ทำหน้าที่

เรื่องส่วยเหล็ก จากตำนานเชียงใหม่ปางเดิมมีกล่าว ไว้ว่า ลวะเป็นกลุ่มที่ทำหน้าที่เฝ้าบ่อเงิน บ่อทอง และบ่อแก้ว (สถาบันวิจัยสังคม, 2540) ต้นบรรพชน ของพญามังรายคือปู่เจ้าลาวจก ซึ่งมีหลักแหล่งอยู่ที่ ดอยตุง จังหวัดเชียงราย ก็เป็นผู้ที่ควบคุมความรู้เรื่อง การถลุงเหล็กจึงมีจอบหลายร้อยเล่ม นอกจากนี้ข้อมูล ชาติพันธุ์วรรณนาของชาวเลอเวีอะ (คือลวะกลุ่มหนึ่ง) ที่บ้านบ่อหลวง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ก็พบว่า เป็นกลุ่มที่ถลุงแร่เหล็กและตีเหล็กส่งออกขาย ทุกปี ยังต้องมีการเลี้ยงผีบ่อแร่กันอยู่ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2545) ในสมัยโบราณ เหล็กถือเป็นของหายากและมีราคาสูง ดังนั้น เหล็กจึงสามารถใช้เป็นส่วยให้กับ เชียงใหม่ ทดแทนการเกณฑ์แรงงานได้

กรณีของอาณาจักรอยุธยา ซึ่งเป็นรัฐที่ต้องการสินค้า ของป่าจำนวนมาก เพราะเป็นเมืองท่าค้าขายกับชาว ต่างชาติ สินค้าดังกล่าวอาจได้มาทั้งจากการค้าขาย กับพ่อค้าคนกลาง หรือได้จากกลุ่มคนบนพื้นที่สูง ดัง ปรากฏชัดเจนในพงศาวดารสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ที่กล่าวถึงการติดต่อกับชาวลวะหรือ ‘ละว้า’ มีการ มอบตำแหน่งให้กับลวะที่เข้ามาสวามิภักดิ์กับกรุง ศรีอยุธยาด้วย บางคนได้เป็นถึง ‘พระยาพรหมศิริ’ และเรียกว่า ‘ละว้าขุนหมื่น สมิงนายหมวด’ โดย

ทั้งหมดต้อง ‘กินน้ำสบต’ คือการดื่มน้ำสาบานว่าจะ จงรักภักดีต่อกรุงศรีอยุธยา ในเอกสารโบราณนี้กล่าว ด้วยว่า ครั้นเมื่อตั้งน้ำสาบาน พระยากำแพงเพชร ได้ให้รางวัลกับลวะว่า ได้แก่ เสื้อผ้า เงินตรา สิ่งของ เจียดเงิน (ภาษาชนชนิตหนึ่งคล้ายกระปุกมีฝาปิด) และ เครื่องเรือน นอกจากนี้ มีผู้นำลวะบางคนได้รับ พระราชทาน ‘ดาบทอง’ ด้วย สำหรับบทบาทหน้าที่ ของลวะพวกนี้คือ ให้ควบคุมพื้นที่บนภูเขา หลังจากมอบตำแหน่งและพระราชทานสิ่งของให้แล้ว พวก ‘นายหมวด’ ก็จะได้รับอนุญาตให้กลับไปอยู่ ภูมิลำเนาเดิม และอีกหน้าที่หนึ่งก็คือ เป็นกำลังเสริม ให้กับกรุงศรีอยุธยาในยามมีศึกสงครามด้วย ใน พระราชพงศาวดารระบืออีกด้วยว่า พวกลวะที่เข้ามา สวามิภักดีต่อกรุงศรีอยุธยามีถิ่นอาศัยอยู่แถบเมือง พิษณุโลก เมืองสุโขทัย เมืองกำแพงเพชร เมืองตาก มีบางส่วนที่ทางราชสำนักต้องส่งคนไปเกลี้ยกล่อม ถึงเมืองลำปาง เมืองลำพูน และเมืองเชียงใหม่ (กรมศิลปากร, 2507: 399-514)

น่าเสียดายที่พงศาวดารไม่ได้ระบุละเอียดว่า ‘สิ่งของ’ ต่าง ๆ ที่กษัตริย์อยุธยาพระราชทานให้กับพวกลวะ คืออะไรบ้าง ซึ่งอาจจะมีความเกี่ยวข้องรวมอยู่ด้วย เครื่องถ้วยที่พบในเนินดินฝั่งศพรูปวงกลมบนเทือก เขาถนนธงชัยนั้น จำนวนหนึ่งเป็นเครื่องถ้วยชั้นดี ซึ่ง ไม่น่าจะเป็นสิ่งของเครื่องใช้ของคนทั่ว ๆ ไป อย่างไร ก็ดี สิ่งของต่าง ๆ ที่ทางราชสำนักอยุธยามอบให้ มี เป้าหมายเพื่อเป็นของประดับเกียรติยศแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง และขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างความจงรักภักดีด้วย จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา ยังแสดงให้เห็นว่า ทางราชสำนักอยุธยาใช้ระบบการแต่งตั้ง ตำแหน่งขุนนางให้กับพวก ‘ละว้า’ หรือ ‘ลวะ’ ซึ่ง สะท้อนให้เห็นความพยายามที่จะปกครองชาวลวะ โดยตรง ซึ่งแตกต่างจากทางล้านนา ที่ต้องการส่วย

เป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อมูลเกี่ยวกับเอกสารของ ทางล้านนาจำนวนหนึ่งที่ยังไม่ได้ทำการปริวรรต ได้ปรากฏว่ามีรายชื่อของขุนนางที่เป็นชาวลวะ รวมอยู่ด้วย (สัมภาษณ์ สวัสดิ์ อ่องสกุล, 2558)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ปฏิสัมพันธ์ของกลุ่ม คนบนพื้นที่สูงกับกลุ่มคนในรัฐบนพื้นที่ราบนั้นมีความ ใกล้เคียงกันอย่างมาก และรัฐในพื้นที่ราบก็ได้ใช้วิธีการ มอบยศตำแหน่งพร้อมด้วยของหรูของหายาก ให้กับ ชาวลวะที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้า และธรรมเนียมเช่นนี้เอง ที่ได้ก่อให้เกิดความแตกต่างของสถานะทางสังคม ในกลุ่มชนบนพื้นที่สูง โดยทำให้เกิดโครงสร้างทาง สังคมที่กลุ่มคนที่ได้พระราชทานยศศักดิ์และสิ่งของ จากราชสำนักอยุธยา อยู่ในสถานะทางสังคมที่สูงกว่า คนในหมู่บ้านและคนในเผ่าอื่น นอกจากนี้แล้ว จาก ความต้องการสินค้าของป่าจำนวนมากของอยุธยา และล้านนา จึงทำให้กลุ่มคนในที่สูงเองก็ต้องการ มีโครงสร้างและการจัดระเบียบทางสังคม (social organization) ด้วย เพื่อคอยควบคุมการค้าขายและ ดูแลผลประโยชน์ของกลุ่ม และด้วยเหตุนี้เอง ที่ทำให้ ผู้นำของชนเผ่ากลายเป็นบุคคลที่มีสถานะสำคัญโดดเด่น ด้วยบทบาทการเป็นผู้นำที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทน ของหมู่บ้านหรือชนเผ่าในการติดต่อกับคนต่าง ภูมิภาค และเป็นไปได้ที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคน บนพื้นที่สูงกับพื้นที่ราบนี้เอง ที่ทำให้เกิดช่วงชั้นทาง สังคมของคนบนที่สูง ที่ก่อให้เกิดประเพณีปฏิบัติใน การแสดงสถานภาพทางสังคม เช่น การสร้างเนินดิน รูปวงกลมขนาดใหญ่เป็นที่ฝังศพของผู้นำหรือบุคคล สำคัญ ที่มีการฝังของหรูของหายากเป็นของอุทิศลง ไปในหลุมศพด้วย

ใครคือผู้ฟังศพบนยอดเขา

นักวิชาการส่วนใหญ่มีข้อสันนิษฐานไปในทางเดียวกันว่า ‘ลัวะ’ น่าจะเกี่ยวข้องกับกลุ่มคนโบราณบนพื้นที่สูงที่มีวัฒนธรรมการฝังศพในเนินดินรูปวงกลม จากสมมติฐานที่มาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ประการแรกคือในบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือ/ล้านนา ลัวะถือเป็นกลุ่มคนที่ปรากฏในเอกสารหลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดในล้านนา ตัวอย่างเช่น ในตำนานจามเทวีวงศ์ปรากฏการรบกันระหว่างขุนหลวงวิลังคะ ผู้นำชาวลัวะกับพระนางจามเทวี ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 13 ประการที่สอง ในจารึกแผ่นเงิน หรือ ตราหลาเงิน จารขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 22 พบที่หมู่บ้านของชาวลัวะ บ้านบ่อหลวง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ กล่าวถึงการยกเว้นการเกณฑ์แรงงานจากชาวลัวะ แต่ให้เก็บส่วยแทน (กฤษณา เจริญวงศ์, 2531:17-23) และมีคำพูดของชาวลัวะเองที่ว่า ‘ลัวะลูกอ้ายไตลูกกลาง ยางลูกหล้า’ (สัมภาษณ์ นายปือ ขจรศักดิ์ศรี, 2556) หมายความว่า ลัวะเป็นพี่คนโต ที่อยู่อาศัยในพื้นที่แถบแม่ฮ่องสอนมาก่อนชาวไต (คนไท) และชาวกระเหรี่ยง (ยาง) ซึ่งคำพูดทำนองนี้ พบในหลายหมู่บ้านแถบจังหวัดแม่ฮ่องสอน และเชียงใหม่

กล่าวโดยสรุปคือ ชาวลัวะนั้นน่าจะเป็น

กลุ่มชนดั้งเดิมที่อยู่อาศัยในแถบภูเขามาก่อนชนกลุ่มอื่น ๆ ซึ่ง ลัวะ เป็นคำเรียกกว้าง ๆ ที่ใช้เรียกทั้งกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า ‘ลัวะ’ และ ‘เลอเวือะ’ ซึ่งกลุ่มลัวะมักอาศัยในเขตลุ่มน้ำปิงและในซีกตะวันออกของดอยสุเทพ ส่วนกลุ่มเลอเวือะจะอาศัยในเขตลุ่มน้ำปิงตอนบนและตามลุ่มน้ำสาละวิน ซึ่งถือเป็นพื้นที่ที่ทุรกันดารมาก

จากสมมติฐานในข้างต้น ปัญหาก็คือ ปัจจุบันไม่มีชาวลัวะกลุ่มใด ที่มีพิธีกรรมการฝังศพในเนินดินรูปวงกลมบนยอดเขาเลย แต่จะทำการฝังศพในพื้นที่ป่าช้า และมีพิธีกรรมหลายอย่างที่แตกต่างออกไป แต่น่าสังเกตว่าในกลุ่มชาวลัวะบางกลุ่ม พบว่ามีแนวคิดเรื่องการบูชาภูเขา ซึ่งอาจจะสัมพันธ์กับแนวคิดการฝังศพบนยอดเขาก็เป็นได้ ซึ่งงานศึกษาเกี่ยวกับเนินดินฝังศพรูปวงกลมนี้ ยังไม่เคยมีการเก็บข้อมูลทางด้านชาติพันธุ์วรรณนาแต่อย่างใด

ในเรื่องของแนวคิดในการนับถือภูเขากับความสัมพันธ์กับเนินดินฝังศพรูปวงกลมนี้ จากงานศึกษาของผู้เขียนเรื่อง ‘จากภูตนา-อัญญา สู่ดอยสุเทพ ดอยผิสูดอยพุทธศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นแกนความเชื่อของชาวลัวะ/เลอเวือะ ต่อมาเมื่อรับพุทธศาสนาเข้ามาแล้วจึงมีการสร้างธาตุเจดีย์ แต่ร่องรอยของการนับถือภูเขาศักดิ์สิทธิ์นี้ยังคงปรากฏอยู่ในกลุ่มชาวลัวะ เช่น ที่บ้านป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีการบูชาภูเขาที่เรียกว่า ‘ภูตนา-อัญญา’ โดยมีการบูชาที่บนยอดดอย ทว่าภายหลังถูกปรับเปลี่ยนมาบูชากันในบ้านโดยเป็นการบูชา ‘ผีเซอมา’ แทน (พิพัฒน์ กระแจะจันทร์, 2556ก)

ในนี้ขออธิบายเพิ่มเติมว่า ชาวลัวะที่บ้านป่าแป๋

นั้น มีความเชื่อในเรื่องการนับถือภูเขาศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญ 2 ลูกด้วยกันคือ ดอยภูตนา นา-อัญญา ซึ่งอยู่นอกหมู่บ้าน และภูตนา เมอ-อัญญา อยู่กลางหมู่บ้าน ในอดีตชาวบ้านจะไปบูชาบรรพบุรุษบนยอดดอยภูตนา นา-อัญญา ซึ่งเลิกไปเมื่อร้อยกว่าปีที่แล้ว และจากการสำรวจพบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิงและเครื่องถ้วยพม่า กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 นั้นก็อาจจะหมายความว่า ในอดีตเคยมีการประกอบพิธีกรรมบนยอดเขานี้ตามที่ชาวบ้านเล่า ปัจจุบันชาวลัวะไม่มีพิธีบูชาบนยอดเขาแล้ว อาจจะด้วยสาเหตุของการเดินทางขึ้นเขา มีความยากลำบาก แต่มีพิธีกรรมที่จัดขึ้นที่บ้าน โดยการจำลองพิธีดอยภูตนา-อัญญา มาเป็น ‘ผีเซอมา’ (แปลว่า ผีขอโทษ) ซึ่งก็เป็นไปได้ที่พิธีกรรมบูชาภูเขาอาจไม่จำเป็นต้องไปทำบนภูเขาเท่านั้น แต่สามารถจำลองเป็นรูปสัญลักษณ์ได้ ในขณะที่ภูตนา เมอ-อัญญา เป็นดอยลูกเล็กเมื่อเทียบกับภูตนา นา-อัญญา ก็จะมีการเลี้ยงผีทุกปีในช่วงหลังจากที่ทุกรั่วเวียนทำการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จสิ้นแล้ว ซึ่งอยู่ในช่วงเดือนธันวาคม แต่ไม่มีการเลี้ยงผีบนยอดดอยทั้งหมดนี้สะท้อนถึงแนวคิดที่เชื่อว่าผีสิงสถิตอยู่ที่ภูเขา ซึ่งอาจจะหมายถึงเป็นที่อยู่ของผีบรรพบุรุษ เพราะคำว่า ‘ตา’ ในภาษาเลอเวือะนี้หมายถึง ‘ปู่’ ส่วน ‘ทู่’ แปลว่า ‘ภูเขา’ หรือ ‘ดอย’ ส่วนอีก 2 คำที่ตามหลังคือเมอ-อัญญา เป็นชื่อเฉพาะที่ไม่มีใครทราบความหมายแต่โดยรวมแปลว่า ‘ดอยปู่’

นอกจากนี้แล้ว ยังพบว่าชาวลัวะที่บ้านบ่อหลวง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เคยมีพิธีการปักหินเป็นสัญลักษณ์ของหลุมฝังศพเรียกว่า ‘เสาหินนาม’ โดยปักให้เฉพาะ ‘สะมัง’ เท่านั้น แต่ไม่ได้ปักกันบนยอดเขา ปัจจุบันชาวลัวะทั้งที่บ้านป่าแป๋และบ้านบ่อหลวง ยังคงมีพิธีทำเสานามเช่นเดิม แต่เป็นเสาไม้ที่บ้านบ่อหลวงทำเป็นเสานามเล็ก ที่บ้านป่าแป๋ทำ

เป็นเสานามใหญ่ ที่หัวเสามีเขาควายประดับ 1 หัว มีหอยเบี้ยและพานขันโตกปักติดไว้ที่หัวเสา ที่บนหลุมศพมีการวางสิ่งของเครื่องใช้ให้กับศพ เช่น จาน ชาม และเครื่องมือทอผ้า (พิพัฒน์ กระแจะจันทร์, 2556ข) ถ้าย้อนกลับไปทีรูปแบบการฝังศพเนินดินรูปวงกลมที่สุมิตร ปิติพัฒน์ (Pitiphat, 1992) ได้ตั้งข้อสังเกตเอาไว้ จะพบว่ามีองค์ประกอบ 2 อย่างที่น่าสนใจคือการฝังศพบนยอดเขา และการใช้หินปักบอกตำแหน่งหลุมศพ ถ้าพิธีกรรมทั้งสองนี้มีความสัมพันธ์กัน ก็อาจเป็นไปได้ว่า หลังจากที่ประเพณีการฝังศพในเนินดินรูปวงกลมได้เสื่อมความนิยมลง จะด้วยเหตุผลอย่างไรก็ตาม พิธีกรรมอาจมีการกลายรูปเหลือเพียงการฝังศพในป่าช้าธรรมดาตามเชิงเขา แต่ยังคงสัญลักษณ์ที่สำคัญของการฝังศพไว้คือ เสานามที่ทำจากหิน ที่ภายหลังเปลี่ยนมาเป็นไม้

การสร้างเนินดินฝังศพรูปวงกลม ถือเป็นวัฒนธรรมหนึ่งที่อาจสะท้อนการเป็นสังคมชนชั้นของคนในพื้นที่สูง ที่ผู้มีสถานะพิเศษจะได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างไปจากคนทั่วไป เนินดินที่มีขนาดใหญ่ ต้องสร้างด้วยแรงงานคนจำนวนมาก และยังมีข้าวของเครื่องใช้ราคาสูงและเป็นของหายากสำหรับภูมิภาคนี้ เป็นไปได้ว่าเนินฝังศพเหล่านี้ คือชนชั้นที่เรียกว่า ‘สะมัง’ ของชาวลัวะ/เลอเวือะ ซึ่งถือเป็นกลุ่มคนที่มีสถานภาพพิเศษในสังคม

โดยทั่วไปแล้วการจัดกลุ่มคนในสังคมของชาวลัวะที่บ้านป่าแป๋แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลักคือ กลุ่มหัวหน้ามีชื่อเรียกในภาษาเลอเวือะว่า ‘สะมัง’ (สมัง) ตามที่นายบุญสม เมืองงาม สะมังบ้านป่าแป๋เล่าให้ฟัง เขาถือว่าตนเองเป็นผู้ที่สืบเชื้อสายอันศักดิ์สิทธิ์มาจากขุนหลวงวิลังคะ (สัมภาษณ์ นายบุญสม เมืองงาม, 2556) น่าสังเกตว่ามีคำว่า ‘สมิง’ ปรากฏในพงศาวดารอยุธยา

คือ 'ละว้าขุนหมื่น สมิงนายหมวด' เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า 'ละมัง' คำว่า 'สมิง' แปลว่า 'เจ้า' เช่นคำว่า 'สมิงพราย' แปลว่า 'เจ้าผี' เป็นคำในภาษามอญ ซึ่งสำนักงานราชบัณฑิตยสภา (2551) ได้ให้ความเห็นด้วยว่าคำว่า 'เสื่อสมิง' หมายถึง คนที่มีวิชาความรู้ทางไสยศาสตร์ ถ้าเป็นเช่นนั้น ก็น่าจะสอดคล้องกับคุณสมบัติของขุนหลวงวิลังคะ ซึ่งถือกันว่าเป็นผู้ที่มีวิชาอาคม ปกติแล้ว ชาวละว้ามักจะเรียกแทนตำแหน่ง 'ละมัง' ด้วยภาษาไทยโดยใช้คำว่า 'ขุน' ตำแหน่งนี้ถือได้ว่าเป็นเหมือนกับหัวหน้าหรือกษัตริย์ของชาวละว้า

โดยปกติแล้วละมังจะมีผู้ช่วยเรียกว่า 'ปลู่ว่า' มีจำนวน 4 คน ปลู่ว่าจะมีผู้ช่วยอีกที่เรียกว่า 'กุ่มวิท' ส่วนกลุ่มคนที่อยู่ภายใต้การปกครองจะเรียกว่า 'พาย' (อาจมาจากคำว่า ไพ่ว) ถือเป็นสามัญชน มีอาชีพทำนา และเมื่อมีการแต่งงานจะต้องแบ่งเงินค่าสินสอดให้กับละมัง การจัดแบ่งคนออกเป็น 4 ชั้นนี้พบว่าบางหมู่บ้านไม่ได้เคร่งครัดมากนัก บางหมู่บ้านมีแค่ละมังเท่านั้น หรือบางหมู่บ้านที่มีวิถีชีวิตแบบคนเมืองบนพื้นที่ราบไปแล้ว ก็จะขาดการสืบทอดตำแหน่งละมังไป ละมังจะมีสิทธิพิเศษอย่างหนึ่งคือการได้เลือกที่นาที่ดีที่สุดหมู่บ้าน และที่น่าสนใจไปอีกก็คือ ในปัจจุบันเงินที่ชาวเลอเวีอะใช้ในการพิธีแต่งงานนั้น เป็นเงินในสมัยล้านนาที่เรียกว่า 'เงินเจียง' และ 'เงินท็อก' และเงินสมัยอยุธยา

รัตนโกสินทร์ที่เรียกว่า 'เงินพดด้วง' ซึ่งเป็นมรดกตกทอดสืบต่อกันมา หากเจ้าบ่าวบ้านใดไม่มีเงินโบราณนี้ ก็จะต้องไปขอยืมมาจากบ้านอื่นหรือหาซื้อมา เพื่อใช้ในการประกอบพิธี (สัมภาษณ์ นายบือขจรศักดิ์ศรี, 2556)

ชาวเลอเวีอะในแต่ละหมู่บ้าน จะมีระบบตระกูล ซึ่งเรียกว่า 'หย่วง' (ยวง) คำนี้จริง ๆ แปลว่า 'หมู่บ้าน' เพราะในแต่ละหมู่บ้านประกอบด้วยคนจากหลายหมู่บ้านมารวมกัน อย่างกรณีของบ้านป่าแป๋ มีอยู่ 4 ตระกูลได้แก่ หย่วงแป๋ หย่วงจาอือ หย่วงเปญ และหย่วงโงง ในแต่ละตระกูลมีหัวหน้าประจำกลุ่มของตัวเอง ในแต่ละปีละมังจะประชุมตัดสินใจเรื่องที่ดินเพาะปลูก จะเรียกคนทั้งสี่ตระกูลของหมู่บ้านมารวมกัน รวมถึงปลู่ว่าและผู้ช่วย (พิพัฒน์ กระจ่างจันทร์, 2556ข)

จากข้อมูลในการสำรวจภาคสนาม อาจกล่าวได้ว่า โครงสร้างทางสังคมของชาวเลอเวีอะมีความซับซ้อนพอสมควร ปัจจุบันละมังยังมีสถานะเป็นผู้นำ ทั้งในแง่ของจิตวิญญาณและทางการปกครองในกลุ่มชาติพันธุ์ละว้าที่เรียกว่าละมัง แต่จะเป็นตำแหน่งเดียวกันกับ สมิง ที่ถูกระบุไว้ในเอกสารโบราณสมัยอยุธยาหรือไม่ หรือจะเกี่ยวข้องกับกลุ่มบุคคลที่ถูกฝังอยู่ในเนินดินรูปวงกลมที่พบหลักฐานวัตถุสมัยอยุธยาหรือไม่ ก็ยังเป็นคำถามอยู่ ข้อจำกัดของข้อมูลทางด้านชาติพันธุ์วรรณาในครั้งนี้คือ การเชื่อมโยงวัฒนธรรมการฝังศพในเนินดินรูปวงกลมบนยอดเขา กับประเพณีการฝังศพของชาวละว้าในปัจจุบัน เนื่องจากยังไม่พบตัวอย่างที่ระบุได้ชัดเจนว่าบรรพบุรุษชาวละว้าเคยฝังศพบนยอดเขาหรือไม่ และสมมติฐานข้างต้นก็เป็นความพยายามในการเชื่อมโยงหลักฐานทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และชาติพันธุ์แม้ว่าจะยังไม่สมบูรณ์และยังรอการศึกษาค้นคว้าต่อไป

สรุป

การขยายตัวทางการค้านับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 และปัญหาทางการเมืองระหว่างรัฐใหญ่ ทำให้กลุ่มชนบนพื้นที่สูงได้เข้ามามีบทบาทและปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคนในพื้นที่ราบอย่างจริงจัง ทั้งในแง่เศรษฐกิจและความสัมพันธ์ทางการเมือง และกลุ่มทางสังคมบนพื้นที่สูงที่มีบทบาทสำคัญนี้ก็คือ ชาวละว้าหรือเลอเวีอะ ดังที่ปรากฏทั้งในหลักฐานทางประวัติศาสตร์และตำนานของชาวเลอเวีอะเอง ถ้าหากใช้ข้อมูลข้างต้นเป็นแนวทางการศึกษาเทียบเคียง ก็อาจพอสรุปความคิดได้ดังนี้

'ของหฺรฺของหายาก' หรือของแปลกจากต่างถิ่นได้เข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญต่อกลุ่มชนบนพื้นที่สูง 2 ระดับด้วยกัน ดังนี้

ประการแรก

ในระดับท้องถิ่นหรือระดับชุมชน กล่าวคือของหฺรฺของหายากได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องแสดง สถานภาพทางสังคมให้ผู้นำชนเผ่า ที่สะท้อนถึงอำนาจในทางเศรษฐกิจ ในการครอบครองสิ่งของเครื่องใช้ที่มาจากต่างถิ่น ในขณะเดียวกัน ของหฺรฺพวกนี้ก็อาจจะกระจายลงสู่ลูกบ้านด้วยจำนวนหนึ่ง เพื่อเป็นการผูกความสัมพันธ์และสร้างความรักดี แต่น่าเสียดายที่ไม่เคยมีการขุดค้นทางโบราณคดีบนพื้นที่สูง ที่พบหลักฐานเนินดินฝังศพรูปวงกลม แหล่งฝังศพเชิงเขา และแหล่งที่อยู่อาศัย จึงทำให้การตีความยังทำได้ไม่ชัดเจนนัก

ประการที่สอง

ในระดับภูมิภาค รัฐในพื้นที่ราบ เช่น กรุงศรีอยุธยา ได้ใช้ของหฺรฺของหายากในการทำหน้าที่เป็นเครื่องแทนการมอบเกียรติยศ และเป็นเครื่องแสดงการผูกสัมพันธ์ที่ทางราชสำนักมีต่อผู้นำของกลุ่มชนบนพื้นที่สูง ความหมายในเชิงอำนาจและเกียรติยศที่ถูกสร้างให้กับของหฺรฺของหายากโดยราชสำนักอยุธยาที่กำลังเรืองอำนาจ และมอบให้กับผู้แทนจากพื้นที่สูงที่อยู่ห่างไกลนี้ ได้ส่งผลให้เกิดช่วงชั้นในสังคม ของผู้รับมอบวัตถุเหล่านี้ให้มีความชัดเจนมากขึ้น

ปัจจุบันของหฺรฺของหายากที่ขุดพบจากยอดดอยยังคงทำหน้าที่ของมันในการประดับฐานะและบารมีให้กับเจ้าของใหม่ แต่ไม่ใช่ในหลุมศพ หากแต่อยู่บนตู้โชว์ในบ้าน หรือจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ บ้างก็มีป้ายระบุที่มาอย่างเปิดเผย บ้างก็เลือกที่จะไม่ระบุที่มา ว่ามันได้ถูกพามาจากเจ้าของเดิมที่อยู่ในหลุมฝังศพ แต่อย่างน้อยที่สุด 'ของหฺรฺของหายาก' เหล่านี้ก็มิบทบาทใหม่ในฐานะ 'โบราณวัตถุ' ที่มีหน้าที่ใหม่ทางสังคม คือเป็นวัตถุตัวแทนที่ใช้สำหรับการศึกษาค้นคว้า และเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้ทางประวัติศาสตร์-โบราณคดีให้กับผู้คนในสังคม

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. (2507). *พระราชพงศาวดารกรุงสยามจากต้นฉบับที่เป็นสมบัติของบริติชมิวเซียม กรุงลอนดอน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.

กฤษณา เจริญวงศ์. (2531). การสำรวจชุมชนลัวะใน 5 อำเภอ: อำเภอเมือง หางดง สันป่าตอง จอมทอง และฮอด, ใน *เอกสารสัมมนาทางวิชาการเรื่อง ลัวะในล้านนา*. เชียงใหม่: คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนา.

ชวีศา ศิริ. (2550). *การค้าของอาณาจักรล้านนา ตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2545). *ชาวเขาในไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.

พิพัฒน์ กระจ่างจันทร์. (2556ก). จากทูตนา-อัญญา สู่อพยพ โดยผู้ลี้ภัยพม่าของลัวะ/เลอเวือะ. *เมืองโบราณ*, 39 (4), 76-97.

พิพัฒน์ กระจ่างจันทร์. (2556ข). *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาและฟื้นฟูประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ลัวะ-มอญ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

รัศมี ชูทรงเดช. (2547). *โบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน*. นครปฐม: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2529). ลัวะ ละว้า และกะเหรี่ยง: ของเผ่าในที่สูงกับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ – การเมืองกับรัฐในที่ราบ. *เมืองโบราณ*, 12 (1), 55-66.

สถาบันวิจัยสังคม. (2540). *ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2551). สมิิง. Available at: <http://www.royin.go.th/?knowledge=สมิง-๗-มิถุนายน-๒๕๕๑> (Accessed on: วันที่ 7 พฤศจิกายน 2559).

Barnes, Gina L. (2006). *State Formation in Japan: Emergence of a 4th - Century Ruling Elite*. London and New York: Routledge.

Grave, Peter. (1995). Beyond the Mandala: Buddhist Landscapes and Upland-Lowland Interaction in North-West Thailand AD 1200-1650. *World Archaeology*, 27 (2), 243-265.

Pitiphat, Sumitr. 1992. *Ceramics from the Thai-Burma Border*. Bangkok: Thai Khadi Research Institute, Thammasat University.

Wong-on, Thanyakarn, Rooney, Dawn F., Kassela, Walter and Thammapreechakorn, Pariwat. (2012). *Sukhothai and Si Satchanalai Ceramics: Inspiration and Realization*. Bangkok: Thanombutra School.

สัมภาษณ์

นายบุญ ภิรมย์, อายุ 70 ปี. ไม่มีบ้านเลขที่ หมู่บ้านหลังป่าช้า ตำบลยางเปียง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่. วันที่ 5 เมษายน 2558.

นายป้อ ขจรศักดิ์ศรี, อายุ 59 ปี. บ้านเลขที่ 24/1 หมู่ 3 บ้านป่าแป๋ ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สัมภาษณ์วันที่ 16-18 สิงหาคม 2555; วันที่ 16-18 มกราคม 2556.

นายบุญสม เมืองงาม, อายุ 69 ปี (ชาวเลอเวือะ). บ้านเลขที่ 33 หมู่ 3 บ้านป่าแป๋ ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สัมภาษณ์วันที่ 18 สิงหาคม 2556.

นางสร้อยดี อ่องสกุล, ผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์ล้านนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สัมภาษณ์ในงานเสวนาเรื่อง “ลัวะ” ตัวตนและพื้นที่ในประวัติศาสตร์โบราณคดีล้านนา วันศุกร์ที่ 20 พฤศจิกายน 2558 เวลา 13.30-16.00 น ห้อง 7802 คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นายอรรถสิทธิ์ สุขขำ, ผู้เชี่ยวชาญเครื่องถ้วย พิพิธภัณฑ์สถานเครื่องถ้วยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. สัมภาษณ์วันที่ 6 สิงหาคม 2558.

